پژوهشنامهٔ حقوق خصوصی
شاپا: ۲۲۲۳-٤۱۰x
سال اول، شمارهٔ اول، (ص ۱ تا ۷)، زمستان ۱۳۹۱

نقش مدیریت در شرکت‌های سهامی عام و الزامات قانونی آنها (در حقوق ایران، فرانسه و ایالات متحده امریکا)

*محمود عرفانی**

دریافت مقاله: ۹۱/۴/۲۶ پذیرش مقاله: ۹۱/۹/۲۵

چکیده

مدیریت در شرکت‌های سهامی عام که ستون اقتصادی کشورها را در دنیا تشکیل می‌دهد، در ارتقا و افزایش فعالیت شرکت، تولید و ایجاد اشتغال در کشور و رونق بازار و سرمایه نقش مهمی ایفا می‌کند. دانش و هنر مدیریت می‌تواند در اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدت (۲ساله) یا درازمدت بازرگانی که مورد تصویب مجامع عمومی قرار گرفته است، تحرک واحدهای تولیدی، صنعتی و خدماتی مانند حمل و نقل زمینی، هوایی و دریایی، کاهش بیکاری، افزایش صادرات و شکوفایی اقتصادی کشور را فراهم می‌آورد. نحوهٔ انتخاب مدیران توسط مجمع عمومی عادی، اعطای اختیارات وسیع در مدیریت مدیران به آنان، و رعایت صحت و درستی، از مواردی است که حقوقدانان به آنها توجه کرده‌اند و قانونگذار برای مدیرانی که نتوانند از اختیارات خود برای ادارهٔ امور شرکت به شکلی بهینه استفاده کنند، مسئولیت شدید مدنی پیش‌بینی کرده است تا حدی که زیان وارده به شرکت و سهامداران را از اموال شخصی خود جبران کنند. در این مقاله ابتدا دربارهٔ اختیارات مدیران در حقوق ایران، فرانسه، ایالت متحدهٔ امریکا و مسئولیت مدنی و جزایی آنان بحث و آنگاه درمورد نقایص قانونی موجود، پیشنهادهایی ارائه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: رأی ادغامی- حقوق اقلیت سهامداران- جلب اعتماد مردم- شرکت‌های دولتی- شرکت‌های مختلط اقتصادی

The Role of Managers in the Joint Stock Public Companies and Their Legal Obligations in Iran, France, and the U.S.

Mahmoud Erfani, PhD

Abstract

Management in the joint stock public companies forms the economic cornerstone of the countries in the world, and plays a vital role in the promotion and the increase of production, job creation and employment, and market development. The science and the art of management which can provide opportunities for the implementation of short and long term planning which are approved by the general assemblies, can cause increase in the production, boost industrial and service units such as transportations on land, sea, and air, as well as decrease in unemployment, increase in exportation, and finally lead to economic prosperity. In this regard, selection of managers by the regular general assembly and the delegation of widespread powers to them, and their observing the sincerity and trustfulness have been considered by legal authorities. The legislator has predicted sever responsibilities for the managers who are not able to use their possibilities to direct and manage the affairs in the best possible way. In case of infringements, they have to compensate for the losses they have imposed on the company and on shareholders. In this article an attempt is made to discuss about the powers of managers according to the law of Iran, France, and the U.S., and compare their civil and criminal responsibilities. At the end, some suggestions will be made on the way of compensation for the present legal defects.

Keywords: cumulative voting, right of minority shareholders, attraction of the public trust, governmental companies, economic joint companies.

* استاد دانشکده حقوق دانشگاه تهران و دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
*Corresponding Author: *erfani4@yahoo.fr*

Archive of SID
.ir

مقدمه

از آنجا که در حقوق اتحادیهٔ اروپا و سایر کشورهای صنعتی، شرکت‌های سهامی عام شکل حقوقی واحدهای بزرگ صنعتی- مانند ذوب فلزات، پتروشیمی، الکترونیک، بیمه، حمل و نقل زمینی، هوایی، دریایی، بانک‌ها و شرکت‌های نفتی- را تشکیل می‌دهد- به سرمایه‌های عظیمی نیاز دارند. حدود ۹۰٪ این شرکت‌ها را در کشورهای مزبور، بخش خصوصی تحت حاکمیت قانون اداره می‌کنند و نقش دولت در این زمینه فقط تنظیم قوانین برای تسهیل امور واردات و صادرات، تعدیل تعرفه‌های گمرکی و حذف بوروکراسی ازنظر بازرگانی بین‌المللی است، ضمن اینکه از تولیدات داخلی حمایت می‌کند، و از واردات بی‌رویهٔ شرکت‌های خارجی که به تخریب فعالیت‌های شرکت‌های داخلی به‌علت رقابت غیرقانونی[1] (عرفانی، ۱۳۸۹: ج ۵، ۲۴۸) و دامپینگ[2] (رفتار برخلاف صحت و درستی در معاملات تجارتی، یعنی فروش محصولات خارجی زیر قیمت تمام‌شده و غیرواقعی به‌منظور تخریب واحدهای تولیدی، صنعتی یا خدماتی کشور دیگر) منجر می‌شود، جلوگیری می‌کند.

در حقوق ایالات متحدهٔ امریکا رقابت ناسالم و ایجاد انحصار به‌وسیلهٔ شرکت‌های خارجی، از مصادیق نقض قوانین مزبور محسوب شده و برای توقف فعالیت چنین شرکت‌هایی، صدور دستور موقت و جبران خسارت وارده در قانون پیش‌بینی شده است. همچنین دست‌اندرکاران شرکت‌های اخیر که قوانین ضدتراست[3] را نقض کرده‌اند، ازنظر جزایی قابل پیگیرد هستند. ولی به‌طور استثنایی، بعضی از شرکت‌های کوچک در ایالت متحدهٔ امریکا به‌موجب قانون همکاری ملی در تحقیقات (اسکروت[4]، ۱۹۹۰) و قانون راجع به شرکت‌های صادراتی[5]، از قوانین ضدتراست معاف شده‌اند.

بخش اول: انتخاب مدیران و قلمروی اختیارات آنها

الف- انتخاب مدیران[6]

در حقوق کشورهای مختلف، انتخاب مدیران که مجمع عمومی عادی سالیانه آنها را برمی‌گزینند، علاوه بر احراز اهلیت قانونی مندرج در حقوق مدنی و عدم ارتکاب جرایم مالی مانند خیانت در امانت، کلاهبرداری، تدلیس و تصرف غیرقانونی در اموال عمومی، باید دانش و هنر مدیریت در ادارهٔ امور شرکت را که سهامداران توجه زیادی به آن دارند، داشته باشند، و مدیران با داشتن چنین شرایطی و اجرای صحیح برنامه‌های کوتاه‌مدت یا بلندمدت تولیدی، صنعتی یا خدماتی شرکت، اعتماد سهامداران را به خود و به شرکت جلب کنند، و اعتماد روح تجارت است. البته در کشورهای صنعتی اکثریت مدیران شرکت‌ها، سرمایه‌داران بزرگ بخش خصوصی هستند، برای مثال بیشتر سهام شرکت الکترونیکی مایکروسافت[7] که حدود ۴۰ میلیارد دلار میزان سرمایه ثبت شده و ۱۶۰ میلیارد دلار سرمایهٔ درگردش دارد، متعلق به مدیران است و اقلیت سهامداران که از کشورهای مختلف هستند، حدود ۱۰٪ سهام را دراختیار دارند. در اینجا این سؤال مطرح می‌شود که آیا این اقلیت برای دفاع از حقوق خود درمقابل اکثریت سهامداران، ابزار قانونی دارند. پاسخ مثبت است. در قانون، علاوه بر حقوق اکثریت، به اقلیت سهامداران نیز حقوقی اعطا شده است تا با استفاده از روش انتخاب «رأی ادغامی»[8] یک یا دو نفر را ازمیان خود به‌عنوان هیئت مدیره در مدیریت داخل کنند. درضمن، اقلیت سهامداران در کشورهای مختلف اتحادیه دارند و با حضور در مجامع شرکت از منافع خود دفاع می‌کنند.

در حقوق ایران نیز در مادهٔ ۸۸ ل. ا. ق. ت. که از حقوق فرانسه الگوبرداری شده، برای حفظ حقوق اقلیت سهامداران، این روش پیش‌بینی شده است. حقوق فرانسه نیز خود نحوهٔ رأی ادغامی را از حقوق ایالت متحدهٔ امریکا اقتباس کرده است(نیلور[9]، ۱۹۶۹: ۸۳ و ۲۶۱). در مادهٔ ۸۸ ل. ا. ق. ت، قسمت دوم، مقرر شده است:

درمورد انتخاب مدیران، تعداد آرای هر رأی‌دهنده در عدد مدیرانی که باید انتخاب شوند، ضرب می‌شود و حق رأی هر رأی‌دهنده برابر با حاصل‌ضرب مذکور خواهد بود. رأی‌دهنده می‌تواند آرای خود را به یک نفر بدهد یا آن را بین چند نفری که مایل باشد، تقسیم کند. اساسنامهٔ شرکت نمی‌تواند خلاف این ترتیب را مقرر دارد.

1. unfair competition
2. dumping
3. antitrust
4. schroth, P. W.
5. The Export Trading Company, Act 15, usc. 4011.
6. choosing of directors
7. Microsoft
8. cumulative voting
9. Naylor, Guy

Archive of SID

با توجه به این قسمت مادهٔ مذکور، رأی‌گیری درمورد مدیران- که ازطرف مجمع عمومی عادی انتخاب می‌شوند- با اکثریت نسبی[1] (یعنی زیر ۵۰٪ ولی رأی بیشتر به نسبت داوطلب دیگر) صورت می‌گیرد (عرفانی، ۱۳۹۰: ۷۲). در این مورد، روش محاسبه و امکان حضور حداقل یک مدیر ازطرف اقلیت سهام‌داران که حق قانونی آنان است، پیش-بینی شده است و تعداد آرای هر رأی‌دهنده در عدد مدیران داوطلب انتخاب، ضرب می‌شود. به‌طور مثال، اگر شرکت سهامی عام «الف» ۱۰۰۰ سهم داشته باشد که ۹۰۰ سهم آن به اکثریت سهام‌داران و ۱۰۰ سهم دیگر به اقلیت تعلق داشته باشد و بخواهند ۱۰ مدیر انتخاب کنند، در این صورت اگر اقلیت با تشکیل سندیکا یا اتحادیه ائتلاف[2] کنند، می‌توانند حداقل یک عضو در هیئت مدیره داشته باشند و اکثریت مجبورند ۹ نفر دیگر را انتخاب کنند (عرفانی، ۱۳۸۹: ۵۸). ملاحظه می‌شود که اقلیت با استفاده از این روش می‌توانند در هیئت مدیره به امور مالی و نحوهٔ تنظیم گزارش‌ها و تصمیمات به‌طور کامل نظارت کنند و اقلیت را در جریان امر بگذارند، همچنین نظر خود را در صورت-جلسات منعکس کنند. با این ترتیب از سوء استفادهٔ اکثریت درمورد حقوق اقلیت سهام‌داران جلوگیری می‌شود و اقلیت که اکثریت عددی سهام‌داران را در کشورهای صنعتی تشکیل می‌دهند، با اطمینان کامل و احراز صحت و درستی گزارش‌ها با خرید سهام جدید سرمایه‌گذاری بیشتری می-کنند (عرفانی، ۲۰۰۵).

حقوق اقلیت سهام‌داران در اتحادیهٔ اروپا و امریکا و سایر کشورهای صنعتی، برای جلب اعتماد آنان به شرکت و جذب سرمایهٔ کوچک مردم برای توسعهٔ واحدهای تولیدی و صنعتی، گسترش پیدا کرده است.

توضیح اینکه قانون استفاده از رأی ادغامی در ۲۰ ایالت امریکا اجباری و در ۱۷ ایالت دیگر اختیاری است. با اینکه هر ایالت تنها دادگاه‌های خود را با درنظرگرفتن مساحت و جمعیت و نیاز خود تشکیل می‌دهد و دادگاه‌های ناحیه و استیناف تعدد قضات دارند، مکلف‌اند قوانین و آرای صادره از دادگاه فدرال را اجرا کنند. در قانون اساسی ایالت متحدهٔ امریکا و دادگاه فدرال و قوانین فدرال، هماهنگی نظام فدرال امریکا با ایالات فراهم شده است (عرفانی، ۲۰۱۱/۱۳۹۰: ۲۳۲-۲۲۴).

در حقوق فرانسه نیز مانند حقوق ایالت متحدهٔ امریکا، در انتخاب مدیران از روش «رأی ادغامی» استفاده می‌شود و شرکت سهامی عام را هیئت مدیره‌ای که ازبین صاحبان سهام انتخاب می‌شوند و کلاً یا بعضاً قابل عزل هستند، اداره می-کند. تعداد اعضای هیئت مدیره در این نوع شرکت‌ها نباید از ۵ نفر کمتر باشد (مادهٔ ۱۰۷ قانون تجارت فرانسه). (لفبور، ۱۹۸۶: ۱۰۹۵)

ب- قلمروی اختیارات مدیران[3]

- به‌موجب مادهٔ ۱۱۸ ل. ا. ق. ت.، مدیران (اعم از مدیر عامل، رئیس هیئت مدیره، نایب رئیس و اعضا) اختیارات تام دارند، زیرا مدیریت با اختیارات، ملازمه دارد. از آنجا که در اتحادیهٔ اروپا و سایر کشورهای صنعتی، مدیریت بخش خصوصی در دست سرمایه‌داران بزرگ است و مدیران برای تنظیم برنامه‌های شرکت اعم از کوتاه‌مدت (۲ سال) و بلندمدت (۵ سال به بالا) از متخصصان مختلف کمک می‌گیرند، در مادهٔ ۱۱۸ ل. ا. ق. ت. مقرر شده است:

جز دربارهٔ موضوعاتی که به‌موجب مقررات این قانون اخذ تصمیم و اقدام دربارهٔ آنها در صلاحیت خاص مجامع عمومی است، مدیران شرکت دارای کلیهٔ اختیارات لازم برای ادارهٔ امور شرکت می‌باشند مشروط بر آنکه تصمیمات و اقدامات آنها در حدود موضوع شرکت باشد. محدودکردن اختیارات مدیران در اساسنامه یا به‌موجب تصمیمات مجامع عمومی فقط ازلحاظ روابط بین مدیران و صاحبان سهام معتبر بوده و درمقابل اشخاص ثالث باطل و کان لم‌یکن است.

چنان‌که ملاحظه می‌شود، قلمرو و محدودیت اختیارات مدیران در مادهٔ ۱۱۸ تعیین شده ولی نگارش ماده ناهماهنگ و نارسا است و می‌توان آن را به شرح زیر اصلاح کرد:

هیئت مدیره، جز دو مورد، برای ادارهٔ امور شرکت اختیارات تام دارد: ۱. مسائل موجود در صلاحیت خاص مجامع عمومی صاحبان سهام، ۲. تصمیمات و اقدامات خارج از موضوع شرکت... محدودکردن اختیارات مدیران در اساسنامه یا به‌موجب تصمیمات

1. relative majority
2. coalition
3. scope of directors powers

Archive of SID

مجامع در روابط بین مدیران و صاحبان سهام معتبر و درمقابل اشخاص ثالث باطل و فاقد اعتبار است.

محدودیت اختیارات مدیران علاوه بر مادهٔ ۱۱۸، در مواد زیر نیز پیش‌بینی شده است:

– مادهٔ ۱۲۹ ل. ا. ق. ت.: مدیری که در دو شرکت سمت مدیریت قبول کرده باشد (به‌استثنای مادهٔ ۱۲۶ که مدیریت مدیر عامل در دو شرکت منع شده است) و بخواهد با شرکت دیگری که سمت مدیریت در آن دارد، معاملاتی کند، باید از هیئت مدیره کسب اجازه کند و هیئت مزبور مکلف است درصورت صدور مجوز، مراتب را به بازرس گزارش و در اولین مجمع عمومی نیز آن را مطرح کند و بازرس نیز باید گزارش خود را به مجمع عمومی تقدیم کند. مدیر معامله‌کننده در مجمع حق رأی نخواهد داشت. تشریفات مزبور درمورد مدیری که با شرکت خود معامله کند، جاری خواهد بود. درصورتی‌که براثر انجام معاملات مذکور، خسارتی به شرکت وارد آمده باشد، طبق مادهٔ ۱۳۰ همان قانون، مسئولیت جبران خسارت به‌نحو تضامن برعهدهٔ هیئت مدیره و مدیر عامل یا مدیران ذی‌نفع یا مدیرانی است که اجازهٔ معامله را داده‌اند، و چنانچه مدیر بدون اجازهٔ هیئت مدیره معاملهٔ مذکور در مادهٔ ۱۲۹ را انجام دهد و مجمع عمومی عادی شرکت آن معامله را تصویب نکند، معامله قابل ابطال است.

– در مادهٔ ۱۳۲ مدیر عامل شرکت و اعضای هیئت مدیره، به‌استثنای اشخاص حقوقی، از گرفتن وام یا اعتبار از شرکت برای خود و همسر و اقربای نسبی و سببی (از طبقهٔ اول و دوم) به شرح مادهٔ مزبور منع شده‌اند. این محدودیت برای حفظ حقوق سهامداران شرکت است تا مدیران نتوانند از منبع مالی شرکت برای امور شخصی خود استفاده کنند.

به همین منوال، در مادهٔ ۱۳۳، مدیران از معاملاتی نظیر موضوع شرکت که متضمن رقابت با عملیات شرکت باشد، منع شده‌اند. در قسمت دوم مادهٔ ضمانت اجرایی تخلف مدیران درصورت ضرر به شرکت اعم از جبران خسارت و تقویت منفعت (عدم‌النفع)[1] پیش‌بینی شده‌است.

در حقوق فرانسه، در شرکت‌های دولتی تحت عنوان شرکت‌های مختلط اقتصادی[2]، دولت به‌عنوان سهامدار عادی که اکثریت سهام را دارد، با توجه به امنیت اقتصادی یا امنیت ملی فعالیت می‌کند؛ مانند ادارهٔ ملی صنعت ازت، شرکت برق[3] و گاز[4]، که با داشتن شخصیت حقوقی مستقل تحت کنترل دولت هستند. شرکت‌های دولتی درقالب شرکت‌های سهامی عام یا خاص، به‌استثنای پاره‌ای از مقررات، تابع قانون تجارت بخش خصوصی هستند. از سال ۱۹۷۶، خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و مشارکت‌دادن کارکنان شرکت در هیئت مدیره در فرانسه آغاز شد. با تحولات بعدی، درحال حاضر شرکت‌های مختلط اقتصادی توسعه پیدا کرده است و دولت مانند افراد عادی به‌عنوان سهامدار در آن مشارکت می‌کند.

خوشبختانه در ایران دولت در لایحهٔ بودجهٔ سال ۱۳۷۸ موظف شد تا آذرماه آن سال، تکلیف تمامی شرکت‌های بخش دولتی را ازطریق انحلال، واگذاری و فروش سهام آنها به بخش خصوصی و تعاونی تعیین کند. این روند، متعاقباً در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ادامه پیدا کرد ولی تاکنون به هدف نهایی خصوصی‌سازی نرسیده است (عرفانی، ۱۳۸۵). نقش اقتصادی شرکت‌های سهامی عام در جذب سرمایه‌های کوچک مردم و توسعهٔ واحدهای تجارتی، ایجاد اشتغال و شکوفایی اقتصاد کشور، اهمیت شایانی دارد، آن‌چنان‌که تاجر مسلمان می‌تواند به کسب مباح که هدف از آن زیادشدن مال و استغنا و اجتناب از مکاسب محرّمه (شیخ بهایی، ۱۳۱۹ هـ.ق.: ۱۹۸ به بعد، باب نهم) است. با تأدیهٔ خمس و زکات و سایر وجوهات شرعیه (محقق حلّی، ۱۳۴۶: ۱۴۰ به بعد) و با امنیت کامل، واحدهای بزرگ تولیدی و صنعتی یا خدماتی را در بخش خصوصی اداره کند. اما درمورد کارگران، قانون کار در ایران همانند کشورهای غربی از حقوق آنان– از قبیل تعیین میزان حقوق، مرخصی و استفاده از بیمه‌های اجتماعی و غیره – حمایت می‌کند. در اینجا، جهات افتراق تاجر مسلمان از تاجر سرمایه‌دار –که همان رعایت اخلاقیات اسلامی– است مشخّص می‌شود (عرفانی، ۲۰۱۲: ۳۳–۲۸). درضمن، سازمان بین‌المللی کار –که ایران نیز در آن عضو است– از حقوق کارگران در سطح بین‌المللی دفاع می‌کند.

1. loss of profit
2. Société d'économie mixte
3. E. D. F.
4. G. D. F.

Archive of SID

بخش دوم: مسئولیت مدنی و جزایی مدیران

الف- مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی مدیران و بازرس یا بازرسان در شرکت‌های سهامی عام و خاص به شرح زیر پیش‌بینی شده است و اهمیت خاصی دارد:

مادهٔ ۲۷۰: هرگاه مقررات قانونی درمورد تشکیل شرکت سهامی یا عملیات آن یا تصمیماتی که توسط هر یک از ارکان شرکت اتخاذ می‌گردد، رعایت نشود، برحسب مورد بنابه درخواست هر ذی‌نفع بطلان شرکت یا عملیات یا تصمیمات مذکور به‌حکم دادگاه اعلان خواهد شد لیکن مؤسسین و مدیران و بازرسان و صاحبان سهام شرکت نمی‌توانند درمقابل اشخاص ثالث به این بطلان استناد نمایند.

در این ماده، مسئولیت مدنی مدیران شرکت و سایر دست‌اندرکاران درمقابل اشخاص ذی‌نفع، در موارد زیر مطرح شده است:

– در تشکیل شرکت، از مقررات قانونی تخلف شده باشد؛

– در ارگان تصمیم‌گیرنده (مجمع عمومی عادی سالیانه– به‌طور فوق‌العاده - مجمع عمومی فوق‌العاده) برخلاف مقررات قانونی اتخاذ تصمیم شده باشد؛

– در ارگان اداره‌کننده (مدیر عامل، رئیس هیئت مدیره، نایب رئیس و اعضا) در مدیریت شرکت برخلاف قانون و مقررات اقدام و اتخاذ تصمیم شده باشد؛

– ارگان کنترل‌کننده (بازرس یا بازرسان)، در انجام وظایف محوله، خلاف مقررات و قانون عمل کند. ضمانت اجرایی تخلف از قانون و مقررات در موارد فوق، بطلان شرکت یا عملیات و تصمیمات مجامع عمومی، مدیران یا بازرسان است.

در قسمت دوم ماده، برای حمایت از اشخاص ثالث مقرر شده است که مؤسسین، مدیران، بازرسان و سهامداران شرکت نمی‌توانند با استناد به بطلان، از خود رفع مسئولیت کنند؛ زیرا بیم آن می‌رفته که اشخاص اخیر عمداً شرکت را با تخلف از قانون یا مقررات تأسیس کنند و پس از تنظیم قراردادهایی با اشخاص ثالث که در آنها مقررات نقض شده است، بطلان شرکت را تقاضا و با استناد به آن از خود رفع مسئولیت مدنی کنند.

شایان ذکر است که این ماده ازنظر مسئولیت مدنی در شرکت‌های سهامی حائز اهمیت است و برای طرح دعوی مسئولیت مدنی در سایر موارد فوق می‌توان از اصول کلی حقوق مدنی مقرر درباب تفصیر مواد ۹۵۱، ۹۵۲ و ۹۵۳ (ق. م.) یا از مادهٔ ۳۲۸ در بیان قاعدهٔ اتلاف (مَن اَتلَفَ مالُ‌الغَیر فَهُوَ ضامِنٌ) و یا از قاعدهٔ تسبیب مادهٔ ۳۳۱ (ق. م.). و بالأخره از قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۰۹ که در آن تقصیر به عمد و بی‌احتیاطی تقسیم شده است و مادهٔ ۱ ق. م. م.(مصوب ۱۳۳۹) استفاده و به آنها استناد کرد.

درضمن قانونگذار در مواد ۲۷۱ تا ۲۷۵، نحوهٔ استمهال خوانده از دادگاه و سایر شرایط اعمال مسئولیت مدنی و نحوهٔ تصفیه را پیش‌بینی کرده است.

منظور از «ذی‌نفع» در مادهٔ ۲۷۰ مذکور، سهامداران، بستانکاران و مدیران به نمایندگی از شرکت هستند؛ برای مثال، مدیران لاحق می‌توانند بطلانِ صورت‌جلساتِ برخلافِ قانونِ مدیرانِ سابقِ شرکت را از دادگاه تقاضا کنند.

شایان ذکر است که در مواد دیگری، مسئولیت مدنی فردی، اشتراکی و تضامنی مدیران پیش‌بینی شده است.

در ماده ۲۷۳ نیز مسئولیت تضامنی کسانی که براثر بطلان شرکت به صاحبان سهام و اشخاص ثالث خساراتی وارد کنند، پیش‌بینی شده است.

– در مادهٔ ۱۴۳ ل. ا. ق. ت.، مسئولیت فردی یا تضامنی مدیران پیش‌بینی و مقرر شده است:

درصورتی‌که شرکت ورشکسته شود یا پس از انحلال معلوم شود که دارایی شرکت برای تأدیهٔ دیون آن کافی نیست، دادگاه صلاحیت‌دار می‌تواند به تقاضای هر ذی‌نفع، هر یک از مدیران و یا مدیر عاملی را که ورشکستگی شرکت یا کافی‌نبودن دارایی شرکت به‌نحوی از انحاء معلول تخلفات او بوده است، منفرداً یا متضامناً به تأدیهٔ آن قسمت از دیونی که پرداخت آن از دارایی شرکت ممکن نیست، محکوم نماید.

– مادهٔ ۱۴۲ ل. ا. ق. ت.، مدیران دربرابر تخلف از مقررات قانونی یا اساسنامهٔ شرکت و یا مصوّبات مجمع عمومی عادی یا فوق‌العاده درمقابل شرکت و اشخاص ثالث «برحسب مورد» منفرداً و مشترکاً مسئول دانسته شده‌اند و

Archive of SID

www.SID.ir

حدود مسئولیت هر یک از آنان جهت جبران ضرر و زیان وارده به متضرر را دادگاه تعیین می‌کند. بدیهی است با اثبات تخلف مدیران از مقررات قانونی یا مصوبات مجمع، دادگاه میزان مسئولیت هر یک از فاعلین زیان را برای جبران خسارت وارده به زیان‌دیده تعیین می‌کند.

– مطابق مادهٔ ۱۳۳ ل. ا. ق. ت.(دربارهٔ مسئولیت انفرادی مدیران)، هر مدیری که معاملاتی نظیر معاملات شرکت انجام دهد و این معاملات متضمن رقابت با عملیات شرکت باشد و موجبات زیان شرکت را فراهم سازد، مسئول جبران خسارت وارده به شرکت است.

– در مادهٔ ۱۳۰ ل. ا. ق. ت.، فقط مسئولیت تضامنی مدیرانی که براثر انجام معامله خسارتی به شرکت وارد می‌کنند، پیش‌بینی شده است.

– براساس مادهٔ ۲۷۶ ل. ا. ق. ت.، شخص یا اشخاصی که مجموع سهام آنها حداقل $\frac{۱}{۵}$ مجموع سهام شرکت باشد، حق دارند درصورت احراز تخلف یا تقصیر مدیران، به‌نام خود و ازطرف شرکت و به هزینهٔ خود علیه همه یا بعضی از مدیران اقامهٔ دعوی مسئولیت مدنی کنند و جبران کلیه خسارات وارده به شرکت را خواستار شوند.

– در اتحادیهٔ اروپا و سایر کشورهای صنعتی، برای اعمال مدیریت صحیح، سوءاستفاده از اختیارات حقوق مدیران در شرکت سهامی عام ازنظر مسئولیت مدنی پیش‌بینی شده است؛ زیرا مدیران اختیارات وسیعی در مدیریت دارند و ممکن است بدون سوءنیت، موجبات تضرّر سهامداران و اشخاص ثالث را فراهم سازند.

ب– مسئولیت جزایی

– هیئت مدیره مکلف است مجامع عمومی اعم از عادی سالیانه یا فوق‌العاده را در مواردی که قانون پیش بینی‌کرده است، برگزار کند. (مواد ۸۹ و ۹۲ ل. ا. ق. ت).

– شایان ذکر است سهامدارانی که نوع مخصوصی از سهام شرکت را دراختیار دارند (مانند سهام ممتاز)، به‌موجب مادهٔ ۹۳ همان قانون، در جلسات خاصی درمورد حقوق متعلق به آن سهام تصمیم می‌گیرند و اتخاذ تصمیم مجمع عمومی صاحبان سهام بدون درنظرگرفتن حقوق دارندگان سهام خاص قطعی نخواهد شد و عدم دعوت مجمع و عدم تنظیم و تسلیم اسناد به‌موقع حداکثر تا ۶ ماه پس از هر سال مالی قابل مجازات است. (مادهٔ ۲۳۲ ل. ا. ق. ت.)

– عدم تنظیم صورت حاضرین در مجمع و جلوگیری از حضور سهامداران در مجامع عمومی عادی و تقسیم سود موهوم قابل مجازات است. (مواد ۲۵۵ – ۲۵۳ و ۲۵۷ ناظر به همان ماده، بند ۱ و ۲مادهٔ ۲۵۸ ل. ا. ق. ت.)

– قانونگذار جهت صحت و درستی و حفظ اموال و اعتبارات شرکت، به‌موجب بندهای ۳ و ۴ مادهٔ ۲۵۸، درصورت استفادهٔ خلاف مدیران از اموال و اعتبار شرکت برخلاف منافع شرکت و برای مقاصد شخصی خود و یا برای شرکت و مؤسسهٔ دیگری که خود به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در آن ذی‌نفع هستند، مجازات پیش‌بینی کرده است.

– سلب حق تقدم سهامداران به‌هنگام افزایش سرمایه و دادن اطلاعات دروغ توسط مدیران به سهامداران و مجامع عمومی (برابر بند ۱ مواد ۲۶۱ و ۲۶۲ ل. ا. ق. ت.) و عدم رعایت مقررات مربوط به کاهش سرمایه (به‌موجب مادهٔ ۲۶۴ ل. ا. ق. ت.) و نیز عدم دعوت مجمع عمومی فوق‌العاده درصورت ازمیان‌رفتن بیش از نصف سرمایه قابل مجازات است. درضمن، اگر مدیران مرتکب جرایم عمومی– مانند کلاهبرداری، جعل، خیانت در امانت– شوند، قانون مجازات عمومی درمورد آنان قابل اعمال است.

- در حقوق فرانسه، ندادن اطلاعات به سهامداران (ترک فعل)، به‌موجب قانون.L.۴۴۳ (۱۹۶۶) و آیین‌نامه‌های ۱۳۰و۱۲۹D (۱۹۶۷)[1] و سوءاستفاده از اختیارات مدیران[2] در شرکت‌های سهامی قابل مجازات است (مواد ۴۲۵، ۴۳۵ و ۴۳۷ همان قانون).

نتیجه‌گیری

انتخاب مدیران و پیش‌بینی حقوق اقلیت سهامداران و امکان مشارکت آنان در مدیریت، نقش مهمی در جلب پس‌اندازهای کوچک مردم دارد و مآلاً به تحرک واحدهای تولیدی، صنعتی و خدماتی منجر می‌شود. همچنین، با جذب نقدینگی موجود در دست مردم به‌طرف واحدهای مذکور،

1. Societes anonyms; defaut de de renseignememts en vue de la tenue des assemblees
2. Abus des pouvoirs

Archive of SID

نرخ بیکاری کمتر می‌شود و با ایجاد اشتغال، رفاه جامعه و سطح زندگی آنان بالا می‌رود. در این زمینه، اجرای صحیح مادهٔ ۸۸ ل. ا. ق. ت. که در حقوق فرانسه، ایالت متحدهٔ امریکا و ایران پیش‌بینی شده است، اهمیت شایانی دارد.

روش رأی ادغامی، به سهامداران اقلیت امکان می‌دهد که حداقل یک یا چند داوطلب با تمرکز آرا و ائتلاف از میان خود انتخاب و دیدگاه‌های خود را در هیئت مدیره مطرح کنند.

امروزه در نظام‌های مختلف حقوقی، حق کسب اطلاع به‌طور گسترده قبل از تشکیل مجمع عمومی و در جریان مجمع و بعد از آن به سهامداران داده شده است. این حق اگرچه در مادهٔ ۱۳۹ ل. ا. ق. ت. حقوق ایران پیش‌بینی شده، ولی اعطای حق محدود است.

در حقوق کشورهای مختلف، صحت و درستی اطلاعات نه تنها ازطریق بازرس مستقل از شرکت پیش‌بینی شده است، بلکه سازمان‌های کنترل‌کنندهٔ قانونی دیگر ترازنامه و حساب سود و زیان و عملکرد پنج سال گذشته و برنامهٔ کوتاه‌مدت (حداقل ۲ سالهٔ) شرکت را بررسی و شرکت‌های سهامی عام را ارشاد می‌کنند.

امروزه بخش خصوصی در شرکت‌های سهامی عام در کشورهای صنعتی، منبع درآمد بزرگ دولت‌ها ازطریق اخذ مالیات است و کارفرمایان حقوق کارگران را با توجه به قانون کار پرداخت می‌کنند و دولت‌ها نیز از منبع درآمد مذکور، رفاه کارگران را ازنظر بیمه‌های اجتماعی و حقوق بازنشستگی و سایر تسهیلات فراهم می‌سازند.

شایان ذکر است که در حقوق شرکت‌های سهامی عام، مسئولیت مدنی مدیرانی که از اختیارات خود سوءاستفاده کنند[1]، تشدید شده است. منظور از سوءاستفاده، سوءاستفادهٔ مالی نیست، بلکه منظور این است که اگر مدیر نتواند درطول مدت مدیریت خود، پروژهٔ تعیین‌شده برای شرکت را به‌ثمر برساند و ضعف مدیریت و ندانم‌کاری او، مسئولیت مدنی وی برای جبران خسارت وارده به شرکت و سهامداران را درپی دارد. در خاتمه، یادآوری می‌شود که در مدیریت شرکت‌ها، اصل بر اختیارات تام مدیران است؛ و البته درمقابل اختیار، مسئولیت نیز قرار دارد که با یکدیگر ملازمه دارند.

کتابنامه

شیخ بهایی. ۱۳۱۹ هـ ق. *جامع عباسی*. چاپ بمبئی.

عرفانی، محمود. «بحثی دربارهٔ مادهٔ ۸۸ قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۲۴ اسفند۱۳۴۷ (۱۹۷۸)»، *مجلهٔ دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شمارهٔ ۲۲.

عرفانی، محمود. ۲۰۱۰/۱۳۸۹. *حقوق تجارت بین‌الملل*. جلد پنجم. چاپ اول و دوم. انتشارات جنگل.

عرفانی، محمود. *حقوق تجارت*. ۲۰۱۰/۱۳۸۹. جلد دوم. چاپ دوم. انتشارات جنگل.

عرفانی، محمود. *حقوق تطبیقی، نظام های حقوقی معاصر در فرانسه، آلمان، ایتالیا، هند، انگلستان، اتحاد جماهیر شوروی(سابق) روسیه، اسلام، ایران و ایالت متحدهٔ امریکا*. ۲۰۱۱/۱۳۹۰. انتشارات جنگل.

عرفانی، محمود. ۱۹۸۰/۱۳۵۹. «سوءاستفاده از اختیارات یا مشاغل در حقوق تجارت؛ مطالعهٔ تطبیقی در حقوق تطبیقی». *نشریهٔ مؤسسهٔ حقوقی تطبیقی دانشگاه تهران*، شماره ۷.

عرفانی، محمود. ۲۰۱۱/۱۳۹۰. *محشای قانون تجارت ایران*. چاپ چهارم. انتشارات جنگل.

عرفانی، محمود. ۲۰۰۵/۱۳۸۵. «وضعیت حقوقی شرکت‌های دولتی در ایران و فرانسه»، *مجلهٔ مؤسسهٔ حقوقی تطبیقی دانشگاه تهران*، شمارهٔ ۱.

محقق حلّی. ۱۹۴۷/۱۳۴۶. *شرایع الاسلام*. ترجمهٔ ابوالقاسم احمد ابن یزدی، به‌کوشش محمدتقی دانش‌پژوه. جلد اول. انتشارات دانشگاه تهران.

Erfani, Mahmoud. 2012. *Commerce in Islam, in English with Farsi Version-Islamic Terms*. Jungle.

Erfani, Mahmoud. 2005. *Les droits des actionnaires Minoritaires*. Paris: Association Henri Capitant.

Lefebvre 910. 1980. *Les assemblees generals dactionnaires dans les societies anonyms*. Paris.

Naylor, Guy. 1969. *Guide to Shareholders*. London.

Schroth, P.W. 1990. *The National Cooperative Research Act; Report to the International Cooperative Law*.

The Export Trading Company. Act.15, USC. 4011.

1. Societes anonyms; defaut de de renseignememts en vue de la tenue des assemblees
2. Abus des pouvoirs

Archive of SID